

Wojciech Góralski

"El nuevo derecho matrimonial canonico", Federico R. Aznar Gil, Salamanca 1983 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 32/1-2, 276-282

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

prioli przedstawia w następujących podpunktach: polecenie dokonania rewizji obrzędu małżeństwa przez Sobór Watykański II, nowy obrzęd małżeństwa z 19 III 1969 r. Celebracja małżeństwa — aspekty pastoralne, to fragment rozdziału, w którym autor usiłuje wykazać, iż właściwe wprowadzenie do liturgii nowego obrzędu małżeństwa wymaga szczególnej troski duszpasterskiej. Referuje znaczenie poszczególnych elementów obrzędu zawarcia małżeństwa. Na końcu rozdziału umieszcza wykaz bibliografii (s. 248—249).

Rozdział X — *Troska pasterska Kościoła wobec małżeństwa*. Kierunki teologii praktycznej (s. 251—292) — P. Scabini rozpoczyna od wprowadzenia, w którym podkreśla stałą troskę Kościoła o rodzinę oraz rolę teologii duszpasterskiej *vis à vis* rodziny. Następnie ukazuje rolę Kościoła lokalnego wobec małżeństwa, referując m.in. dyspozycje kan. 1063 K.P.K. W kolejnym punkcie autor traktuje o przygotowaniu do małżeństwa. Tak więc podaje charakterystykę teologii duszpasterskiej w odniesieniu do małżeństwa i rodziny, podkreśla potrzebę wychowywania — już od dzieciństwa — do postawy dojrzałej uczuciowości, wskazuje na podmioty wychowujące do takiej postawy (rodzina, wspólnota parafialna, małe grupy), omawia warunki oraz inicjatywy wspólnot kościelnych w realizacji wspomnianego zadania (konieczność stałej odnowy, pouczanie o ekonomii Ducha Świętego, wdrażanie do zachowywania rad ewangelicznych, wspólna modlitwa, przyjaźń, studia), ukazuje sens chrześcijańskiego narzeczeństwa, zwraca uwagę na rolę słowa Bożego. Kolejny punkt rozdziału Scabini poświęca rodzinie i jej funkcjom, zwracając uwagę na zadanie małżonków. Ostatni punkt dotyczy przypadków trudnych w rodzinie (małżeństwa stron o różnej przynależności wyznaniowej, zdrada małżeńska, separacja, rozwód, śmierć, długa choroba, emigracja, alkoholizm, ucieczka z domu).

Pod koniec dzieła redaktor zamieścił dodatek (s. 293—316) w postaci tekstu kanonów nowego prawa małżeńskiego w języku łacińskim i włoskim. Krótkie zakończenie zamyka pracę.

W sumie omówiona praca zasługuje na polecenie nie tylko adresatowi włoskiemu (tytuł dzieła niezupełnie odpowiada jej treści), lecz także szerokiemu kręgowi czytelników w innych środowiskach narodowych.

Ks. Wojciech Góralski

Federico R. Aznar Gil, El nuevo derecho matrimonial canonico, Universidad Pontificia de Salamanca.

Biblioteca de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Salamanca 1983, s. 445.

Wśród komentarzy do nowego prawa małżeńskiego ze wszech miar zasługuje na uwagę studium F. R. Aznar Gil, profesora prawa kanonicznego w Papieskim uniwersytecie w Salamance. Prezentuje je

w przedmowie J. L. Acebal Lujan, rektor tejże uczelni (s. 9—12). Na całość autorską składa się wykaz skrótów (s. 13—14), bibliografia (s. 15—24), wprowadzenie (s. 25—33) oraz 19 rozdziałów usystematyzowanych w pięciu częściach.

Część I — *Kwestie generalne*, zawiera analizę zagadnień podstawowych w prawie małżeńskim. I tak, w rozdziale pierwszym, podstawowym (Małżeństwo instytucją kościelną) autor omawia najpierw etymologię i pojęcie małżeństwa: w prawie rzymskim (Ulpian, Modestyn), u scholastyków i w obydwu kodeksach prawa kanonicznego, a następnie wskazuje na istotę małżeństwa (wspólnota życia). W dalszym ciągu mówi się o małżeństwie jako kontrakcie, instytucji, pakcie (*foedus*), po czym ukazuje się charakter sakramentalny umowy małżeńskiej ochrzczonych. To ostatnie zagadnienie autor referuje zarówno w aspekcie historycznym (św. Augustyn, św. Tomasz), jak i w świetle współczesnej teologii oraz kan. 1055 § 2 KPK. Z kolei zajmuje się celami małżeństwa, zaczynając od uwag historycznych, nawiązując do KPK/1917 i przechodząc do KPK/1983. Omówienie celów małżeństwa w ujęciu KPK Jana Pawła II wydaje się zbyt lakoniczne. Przymioty małżeństwa (jedność, nierozzerwalność) są przedstawione w sposób wyczerpujący, szkoda tylko, iż pominięto, milczeniem zagadnienie tzw. klauzul Mateusza (Mt 5, 32 i 19, 9). W dalszym podtytule — *Małżeństwo i ustawodawstwo kanoniczne* Aznar Gil zajmuje się kolejno: domniemaniem o zdolności do zawarcia małżeństwa (kan. 1058), kompetencją Kościoła i państwa w stosunku do małżeństwa katolików (kan. 1059) w kontekście historycznym (poczynając od prawa rzymskiego), ochroną prawną małżeństwa (kan. 1060), rodzajami małżeństwa (kan. 1061). To ostatnie zagadnienie omawia szczególnie wnikliwie, gdy chodzi o podział małżeństwa na dopełnione i niedopełnione. Nie pomija tu momentów historycznych, m. in. sporu szkoły bolońskiej i szkoły paryskiej o istotę małżeństwa. W ostatnim podtytule rozdziału czytelnik spotyka interesujące uwagi na temat małżeństw cywilnych. Rozdział drugi (*Zaręczyny*) zawiera zwięzłe dane na temat pojęcia zaręczyn, ujęcia tej instytucji w KPK/1917 i KPK/1983. W rozdziale trzecim (*Przygotowanie do małżeństwa*) autor porusza kolejno kwestie: troska pasterska o przyszłych nupturientów, dochodzenie przedślubne, normy w wypadkach specjalnych (kan. 1071). Mówiąc o dochodzeniu przedślubnym Aznar Gil zapoznaje czytelnika m.in. z odnośnymi ustaleniami w tym względzie kodeksu cywilnego hiszpańskiego. Na końcu rozdziału zamieszczono aneks (s. 132—134) obejmujący alfabetyczny wykaz 41 dokumentów wydanych w latach 1976—1983 w różnych diecezjach Hiszpanii w przedmiocie przygotowania do małżeństwa.

Część II pracy — *Przeszkody małżeńskie*, składa się z dwóch rozdziałów: czwarty — *Przeszkody w ogólności* i piąty — *Przeszkody rozrywające*. Należy podkreślić, iż omawiając poszczególne przeszkody autor nawiązuje do historii, prezentuje dyspozycje kodeksowe, wska-

zuje na podstawie przeszkody oraz na sposób jej ustania. Przytacza również — w odniesieniu do niektórych przeszkód — wymogi prawa cywilnego hiszpańskiego (m. in. czytelnik dowiaduje się o wymogu wieku: 16 lat dla obydwu stron). Wykład całości wypada bardzo korzystnie, na szczególne uznanie zasługuje komentarz do przeszkody impotencji, gdzie omawia się m.in. tzw. przypadki kontrowersyjne.

Część III — *Zgoda*, obejmuje 6 rozdziałów i posiada następującą konstrukcję: 1. *Zgoda istotą małżeństwa* (naturalność zgody, pojęcie i charakterystyka, przedmiot, miłość małżeńska); 2. *Zdolność do podjęcia zgody* (wstęp, niezdolność psychiczna — kan. 1095, ignorancja — kan. 1096); 3. *Zgoda wadliwa wskutek błędu i bojaźni* (błąd i podstęp — kan. 1097, 1098 i 1099), przymus i bojaźń — kan. 1103); 4. *Zgoda symulowana*: kan. 1101 (symulacja całkowita, symulacja częściowa); 5. *Zgoda warunkowa*: kan. 1102 (uwagi historyczne, wymogi prawne warunków małżeńskich); 6. *Wyrażenie zgody*: kan. 1104—1107 (małżeństwo przez pełnomocnika, małżeństwo przy udziale tłumacza). Do tak przyjętej struktury części trzeciej nie można mieć żadnych zastrzeżeń. Wypada zapytać, jak przedstawia się treść zawarta w poszczególnych rozdziałach. Generalnie wypadnie stwierdzić, iż Aznar Gil prezentuje tu wykład na dobrym poziomie.

Rozdział I (w kolejności ciągłej przyjętej przez autora — VI) przypomina czytelnikowi, iż zgoda małżeńska, stanowiąca przyczynę sprawczą małżeństwa, jest aktem indywidualnym, a nie pewną sumą aktów następczych. Chodzi o akt, który rozpoczyna małżeństwo jako akt prawny dający pewność w chwili zawierania związku. Toteż w trakcie prac kodyfikacyjnych odrzucono uwagę Konferencji Episkopatu jednego z krajów afrykańskich, według której konsens małżeński w kulturze tego kontynentu jest zjawiskiem progresywnym obejmującym zarówno strony, jak i ich rodziny. W myśl takiej koncepcji byłoby trudne, a nawet niemożliwe określenie momentu, w którym stawałaby się ona faktem definitywnym (s. 251—252). Owe akty progresywne winny być traktowane jedynie jako przygotowawcze i prowadzące do uformowania aktu zgody. Trafne są następnie uwagi autora na temat przedmiotu konsensu, którym jest „wspólnota całego życia”. Słuszne jest również podkreślenie roli miłości małżeńskiej. Umiejętnie autor wyjaśnia tutaj naukę Soboru Watykańskiego II zawartą w konstytucji *Gaudium et spes* (nn. 47, 48, 49, 50, 52). Cytując stwierdzenie Sygnatury Apostolskiej z 29 XI 1975 r. zauważa, iż miłość małżeńska należy do zakresu przyczyny sprawczej, wewnętrznej i istotnej małżeństwa jedynie w przypadku identyfikowania się z aktem zgody, w innych zaś przypadkach nie może być uważana za element istotny i konstytutywny małżeństwa. Powołuje się jednocześnie na fragment przemówienia Pawła VI do pracowników Roty Rzymskiej (1976), w którym papież podkreśla rolę miłości małżeńskiej jako elementu integrującego małżeństwo. Miłość jest, jak powiedział papież, elementem

subiektywnym małżeństwa, nie jest zaś elementem w porządku prawnym, konstytutywnym umowy małżeńskiej. Autor konkluduje, iż miłość małżeńska jest elementem ajurydycznym w relacji do małżeństwa. Jej brak nie może być przyczyną stwierdzenia nieważności umowy małżeńskiej, może jednak stanowić dowód dla spraw z innych tytułów, np. braku wolności, przymusu, symulacji itd.

Zainteresowanie czytelnika wzbudza rozdział II (VII) na temat zdolności do podjęcia zgody małżeńskiej. We wprowadzeniu autor wskazuje m.in. na anomalie psychiczne, które umiędzalnają podmiot do wyrażenia konsensu. Zalicza do nich: anomalie psychoseksualne, alkoholizm, niezdolność charakterową, niedojrzałość narcyzm, patologie osobowości, psychopatie i nerwice. Referuje następnie dyspozycje kan. 1095 według przyjętej tam kolejności: brak wystarczającego używania rozumu, poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich, niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Zbyt lakoniczne wydaje się potraktowanie kwestii braku rozeznania oceniającego. Korzystniej wypada komentarz dotyczący niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Jest to niezdolność, wyjaśnia Aznar Gil, do przekazania przedmiotu zgody małżeńskiej. Interesujący opis historii normy kodeksowej, trafne jest zwrócenie uwagi na poszukiwanie przyczyn wspomnianej niezdolności w niezdolności do nawiązania relacji międzysobowej. Bliższe określenie istotnych obowiązków małżeńskich, zdaniem autora, należy do jurysprudencji. Komentarz do kan. 1096 jest jasny i zwięzły.

W rozdziale III (VIII), poświęconym wadom zgody — błędowi, podstępemu wprowadzeniu w błąd oraz przymusowi i bojaźni — czytelnik zauważa dużą wnikliwość autora. Omawiając najpierw zagadnienie błędu (kan. 1097) Aznar Gil ukazuje różnicę pomiędzy dyspozycją dawnego kodeksu dotyczącą *error redundans* (kan. 1083 § 2, 1°) a normą kodeksu Jana Pawła II (kan. 1097 § 2). Autor szerzej wyjaśnia koncepcję *error redundans* (omawia opinię św. Tomasza, Sáncheza i św. Alfonsa) stwierdzając, iż w gruncie rzeczy chodziło tu o błąd co do osoby. Nowy kanon określa mianem „zmiany kopernikańskiej” w stosunku do dawnego ujęcia. Czytelnik odczuwa pewien niedosyt, gdy chodzi o komentarz do kanonu 1097 § 2.

Kan. 1098 o podstępnym wprowadzeniu w błąd został zaprezentowany w kontekście analizy pojęcia *dolus*, gdzie autor sięgnął m.in. do określenia Ulpiana: *omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circumvenendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita*. Nawiązał do historii kanonu. Struktura tego ostatniego jest ukazana w sposób jasny. Pytając o przymioty, które mogą wchodzić w grę, autor bardzo trafnie odpowiada: chodzi o te wszystkie — pozytywne i negatywne — przymioty, które stoją w sprzeczności z treścią kan. 1055.

Zagadnienie przymusu i bojaźni autor omówił w następującym porządku: wprowadzenie, przymus fizyczny, przymus i bojaźń (elementy

kan. 1103), bojaźń szacunkowa. Szkoda, że zbyt zwięzłe został omówiony element kanonu zawarty w zwrocie *etiam haud consulto incusum*. Wypadało nieco szerzej naświetlić to *novum* kodeksowe.

Rozdział IV (IX) o symulacji zgody małżeńskiej. Aznar Gil rozpoczyna od omówienia domniemania kan. 1101 § 1, po czym zajmuje się symulacją całkowitą wskazując jej „strukturę”. Następnie czytelnik spotyka się z następującymi podtytułami: wykluczenie *boni prolis*, wykluczenie *boni fidei*, wykluczenie *boni sacramenti*. Jakkolwiek autor nie mówi wyraźnie, że chodzi tu o symulację tzw. częściową, to jednak taki zamiar można odczytać z kontekstu. Otóż tak zaprezentowane ujęcie symulacji częściowej nie jest właściwe. Należało, za kan. 1101 § 2, uwzględnić wykluczenie jakiegoś elementu istotnego lub jakiegoś przymiotu istotnego małżeństwa. Wprawdzie wymienione w podtytułach wszystkie trzy formy wykluczenia mieszczą się w „obszarze” objętym dyspozycją kan. 1101 § 2 (wykluczenie dobra potomstwa — to wykluczenie istotnego elementu małżeństwa, wykluczenie zaś jedności czy nierozzerwalności — to wykluczenie istotnych przymiotów małżeństwa), to jednak dobro potomstwa nie jest jedynym elementem istotnym małżeństwa. Należało uwzględnić także dobro małżonków. Poza tym wypadało dostosować się, nawet w redakcji podtytułów rozdziału, do nowych sformułowań kanonu.

Rozdział V (X) na temat zgody warunkowej wypadł korzystnie. W krótkim wprowadzeniu autor sygnalizuje wagę problematyki, po czym przedstawia krótkie uwagi historyczne. Informuje w nich, że ani w prawie rzymskim, ani w pierwotnym prawie kanonicznym małżeństwa warunkowe nie były znane. Po raz pierwszy o warunku mówi dopiero Gracjan (chodziło o warunek stawiany przez stronę chrześcijańską: o ile druga strona nawróci się na chrześcijaństwo). Od XIII w., dzięki szkole paryskiej, kształtują się elementy fundamentalne małżeństwa warunkowego, w oparciu zaś o dekretały Aleksandra III, Innocentego III i Grzegorza I utrwała się nauka i dyscyplina kościelna na temat warunku *contra substantiam matrimonii*. Następnie, po zapoznaniu czytelnika z pojęciem warunku i jego rodzajami, Aznar Gil omawia wymogi prawne warunków małżeńskich. Zajmując się najpierw problemem związku pomiędzy wyrażeniem zgody warunkowej *de futuro* a powstaniem małżeństwa przytacza opinie kanonistów na ten temat sprzed czasów KPK/1917, rozstrzygnięcie wymienionego kodeksu, a następnie dyspozycje KPK/1983. Interesująco ukazuje historię kan. 1102.

W rozdziale VI (XI) zawarto zwięzły komentarz do kan. 1104—1107.

Część IV pracy — *Celebracja małżeństwa*, obejmuje cztery rozdziały: *forma prawna zawarcia małżeństwa*, *małżeństwa mieszane*, *forma liturgiczna*, *skutki małżeństwa*. Wydaje się, iż formułowanie tytułu części nie jest w pełni adekwatne do zawartych tam treści. Trudno przecież zagadnienie małżeństw mieszanych czy skutków małżeństwa je-

dnoznacznie zakwalifikować do tematu uwidocznionego w tytule rozdziału.

Rozdział VII (XII) o formie prawnej zawiera najpierw uwagi historyczne oraz uzasadnienie konieczności formy kanonicznej małżeństwa. Następnie autor omawia formę zwyczajną wyróżniając tu — w odrębnych punktach — wymogi do ważności oraz do godziwości zawarcia umowy małżeńskiej. Upoważnienie świadka urzędowego do błogosławienia małżeństwa autor niewłaściwie określa mianem jurysdykcji. W dalszym ciągu, także w analogicznych dwóch punktach, referuje zagadnienie formy nadzwyczajnej a następnie zagadnienia małżeństw tajnych, podmiotu formy kanonicznej i dyspensowania od niej.

Rozdział VIII (XIII) stanowi wyczerpujący komentarz do rozdziału kodeksowego o małżeństwach mieszanych, w rozdziałach zaś IX (XIV) — o formie liturgicznej i X (XV) — o skutkach małżeństwa, poza omówieniem przez autora odnośnych dyspozycji KPK, czytelnik zapoznaje się z niektórymi przepisami hiszpańskiego prawa cywilnego związanymi z tymi dziedzinami.

Część V — *Separacja*, obejmuje cztery rozdziały: *rozwiązanie małżeństwa, separacja, uważnienie, ustawodawstwo Kościoła dotyczące „sytuacji nieregularnych”*. Można i tutaj zgłosić zastrzeżenie do tak sformułowanego tytułu części (separacja), który nie odpowiada w pełni treści poszczególnych rozdziałów. Wystarczy zauważyć, iż separacja i uważnienie — to dwie różne dziedziny, podobnie jak separacja i rozwiązanie małżeństwa.

Rozdział XI (XVI) o rozwiązaniu małżeństwa składa się z podtytułów: nierozzerwalność małżeństwa dopełnionego, rozwiązanie małżeństwa przez śmierć strony, rozwiązanie małżeństwa niedopełnionego (omawia się tutaj także postępowanie o uzyskanie dyspensy, przywilej Pawłowy, rozwiązanie małżeństwa *in favorem fidei* (kan. 1148). Rozdziały XII (XVII) i XIII (XVIII) — o separacji i konwalidacji — nawiązują do kolejności zagadnień szczegółowych według chronologii kodeksowej. Jedynie w rozdziale o konwalidacji autor dodaje podtytuł będący poza ujęciem KPK, a mianowicie: nieważność i uważnienie w prawie hiszpańskim, gdzie referuje art. 73 kodeksu cywilnego Hiszpanii (przeszkody: wiek, węzeł małżeński, pokrewieństwo, adopcja prawna; wady: błąd co do osoby, przymus ciężki; braki formy).

Interesująco przedstawia się rozdział XIV (XIX), stanowiący niejako uzupełnienie omawianej części opracowania. Autor sygnalizuje na wstępie zjawisko istnienia małżeństw tzw. nieregularnych, inaczej niekanonicznych, zwanych w Hiszpanii „związkami pozamałżeńskimi”. Zapoznaje czytelnika z danymi z różnych krajów Europy na temat różnych form takich związków, m.in. „wolnych” czy „na próbę”. Fenomen ów, zauważa Aznar Gil, posiada wiele aspektów, m.in. społeczny, prawny, duszpasterski. Kościół katolicki nie uznaje takich

związków, co pociąga za sobą określone konsekwencje, m.in. niemożliwość pełnienia przez zainteresowanych funkcji chrzestnego, świadka bierzmowania, czy też pozbawienie pogrzebu chrześcijańskiego. Tenże Kościół próbuje wszakże otoczyć „związki nieregularne” swoją opieką duszpa: terską, a nade wszystko zachęca związanych nimi do uregulowania swojej sytuacji coram Ecclesia. Autor omawia następnie odnośne fragmenty dokumentów Stolicy Apostolskiej (Kongregacji Nauki Wiary z 1973 r., Międzynarodowej Komisji Teologicznej z 1977 r., Synodu Biskupów z 1980 r., *Familiaris consortio* z 1981 r.) oraz dokumentu Konferencji Episkopatu Italii z 1969 r., dokumentu P. Boillon, biskupa Verdun z 1978 r. na temat statusu osób pozostających w niekanonicznych związkach małżeńskich. Referuje zawartą tam naukę na temat sytuacji prawnej w Kościele małżonków żyjących w separacji, rozwiedzionych (żądających rozwodu i opuszczonych), jak również osób nie związanych małżeństwem ani sakramentalnym ani cywilnym i razem mieszkających, związanych wyłącznie związkiem cywilnym, rozwiedzionych i powtórnie związanych innym małżeństwem cywilnym. Wymienione kategorie osób, zauważa autor, nie mogą korzystać z sakramentu pokuty i przyjmować Eucharystii, chyba że po spełnieniu warunków, o których wspomina *Familiaris consortio* (m.in. powstrzymania się od współżycia seksualnego).

Praca stanowi obszerny komentarz do nowego prawa małżeńskiego. Jej autora cechuje dokładność, wnikliwość i jasność wypowiedzi. Referując poszczególne dyspozycje nowego kodeksu nawiązuje on z reguły do dawnego ustawodawstwa małżeńskiego, co stanowi niewątpliwą wartość opracowania. Ubogacają ją ponadto liczne odniesienia do orzecznictwa Roty Rzymskiej, a także do prawa cywilnego hiszpańskiego. Wywody Aznara Gila są solidnie udokumentowane: zarówno źródła, jak i literatura zostały umiejętnie wykorzystane. Cenne jest zwracanie uwagi na historię wielu instytucji. Po przeczytaniu całości czytelnik odnosi wrażenie, że autorowi zależało na wykładzie pogłębionym. Na podkreślenie zasługuje, jeszcze raz należy o tym wspomnieć, część poświęcona przeszkodom. Część dotycząca zgody małżeńskiej również zasługuje na uznanie, mimo zastrzeżeń, o których była mowa. Z pewnością, studium autora hiszpańskiego zajmuje doniosłą pozycję w rzędzie prac tego typu, które dotąd ukazały się. Wzbudzi ono zainteresowanie zarówno wykładowców i studentów prawa kanonicznego, jak i pracowników trybunałów kościelnych.

Ks. Wojciech Góralski

Silvestro Pettinato, „*Sollicitudo pro universa Ecclesia*”. Profili canonistici, Milano — Dott. A. Giuffrè editore — 1983, s. 179.

W serii publikacji Wydziału Prawa Uniwersytetu w Katanii ukazało się zasługujące na odnotowanie studium świeckiego kanonisty